

Een innovatieve partner voor onderzoek met kinderen

NIEUWSBRIEF BELEVINGSONDERZOEK
Jaargang 2009 - Nr.13

5. "The right of the child to be heard":
General Comment over artikel 12 van het kinderrechtenverdrag

Op 20 november 2009 viert het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind zijn twintigste verjaardag. Regelmatig zorgt een comité van experts voor een *General Comment* of Algemeen Commentaar bij een of meerdere artikelen van het verdrag.

Ondertussen zijn er al twaalf dergelijke commentaren. Een *General Comment* is een gezaghebbende leidraad voor de interpretatie van het artikel in kwestie. Voor de lidstaten bevat een commentaar meer concrete aanbevelingen omtrent het in de praktijk brengen van de in het Verdrag gewaarborgde rechten. Afgelopen juni verscheen een commentaar over het belangrijke artikel 12 van het verdrag.

- Artikel 12 stelt:

1. De Staten die partij zijn, verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid.

2. Hiertoe wordt het kind met name in de gelegenheid gesteld te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft, hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling, op een wijze die verenigbaar is met de procedureregels van het nationale recht.

Hoewel het woord er niet in voorkomt, wordt artikel 12 gewoonlijk vereenzelvigd met het recht op participatie. Kinderen hebben dus niet alleen rechten omwille van hun kwetsbaarheid ('protectie') of omwille van hun afhankelijkheid van volwassenen ('provisie'). Het kinderrechtenverdrag erkent hen ook als rechtssubjecten die deelnemen aan de samenleving en die van daaruit rechten ontleenen. Het gaat daarbij om méér dan louter luisteren naar het kind (28) [De cijfers tussen haakjes verwijzen naar het desbetreffende artikel in de *General Comment*]: er moet ook een "passend belang" worden gehecht aan zijn of haar mening. Het commentaar erkent wel dat een term als 'rijpheid' (maturity) niet altijd makkelijk in te vullen is (30), en het lijkt zijn nadruk op participatie op alle leeftijden, ook bij zeer jonge kinderen (nonverbale vormen van participatie) (21) moeilijk te kunnen verzoenen met zijn voorkeur voor directe, ongemedieerde (dus vooral verbale) participatie van kinderen (88).

Artikel 12 slaat op “alle aangelegenheden die het kind betreffen”, en het commentaar somt een aantal daarvan op. Voor speelvoorzieningen (115) lijkt het artikel ondertussen misschien stilaan evident; voor de schoolcurricula en -programma's (107) of de gezondheidszorg (98-104) is dat vaak heel anders.

Het Algemeen Commentaar geeft doorgaans een ruime interpretatie aan artikel 12 en verzet zich tegen beperkende lezingen. “Het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen” moet bijvoorbeeld niet limitatief worden geïnterpreteerd (20): de Staten moeten ervan uitgaan dat het kind capabel is, het is niet aan het kind om dit aan te tonen. Ook wordt de keuze om gehoord te worden “hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling”, bij het kind gelegd (35), iets waar het artikel zelf eigenlijk niets over zegt.

- **Participatie en onderzoek met kinderen**

Het commentaar gaat onder meer in op de interpretatie van artikel 12 in de omgevingen van de familie, de school, vrije tijd en arbeid, in de gezondheidszorg, in situaties van geweld en bij asielprocedures. Het belang van lokale participatie wordt benadrukt en er wordt op gewezen dat dit niet enkel kan via formele structuren zoals kinder- en jeugdraden (127). Het comité illustreert lokale participatie met een opsomming van publieke ruimtes en voorzieningen waarin de perspectieven van kinderen een belangrijke bijdrage kunnen leveren. Zo noemt het o.m. het ontwerp van schoolomgevingen, speelplekken, parken, vrijetijdsvoorzieningen, transportsystemen, én “community development plans that call for public consultation” (128).

Interessant is dat het commentaar uitdrukkelijk stelt dat participatie niet louter symbolisch of decoratief (*tokenistic*) mag zijn (132) en dat participatie als een proces moet bekeken worden, niet als een eenmalige actie (133). Het commentaar zegt niet expliciet iets over (sociaalwetenschappelijk) onderzoek met kinderen. Toch kan onderzoek naar de perspectieven van kinderen een vrij directe invulling zijn van artikel 12 – of integendeel juist aanleiding zijn tot een manifeste schending ervan, indien aan een aantal voorwaarden niet wordt voldaan. En ook daar geeft het commentaar houvast. De tekst eindigt immers met de basisvoorwaarden voor een “effectieve, ethische en betekenisvolle implementatie van artikel 12”, waarover een brede consensus zou bestaan (134). Het commentaar is hier op zijn concreetst en biedt zo ijkpunten voor participatiebegeleiders, maar ook voor onderzoekers. De criteria leunen aan bij de gangbare ethische richtlijnen voor onderzoek met kinderen.

Alle processen waarin kinderen worden gehoord of waarin/waaraan ze deelnemen, zouden volgende kenmerken moeten hebben:

- transparant en **informatief**: voldoende info over recht op vormen en uiten van een mening, over het thema, procedures, mogelijke gevolgen...
- **vrijwillig** (ook mogelijkheid om zich terug te trekken)
- **respectvol** (houding van volwassenen t.o.v. kinderen, kennis van hun leefwereld)
- **relevant**
- **kindvriendelijk** (m.n. omgeving en methodes)
- **inclusief**
- ondersteund door **vorming** voor de begeleiders en voor kinderen
- **veilig** en met aandacht voor risico's
- er wordt nadien **rekenschap** afgelegd (feedback: hoe en waarom is al dan niet rekening gehouden met de perspectieven van kinderen)

- Verankering in de Belgische grondwet

Artikel 12 heeft intussen ook zijn weerklank gevonden in de **Belgische Grondwet**. Het eerste lid van het artikel is recent grotendeels overgenomen in de grondwet, door de wijziging van Artikel 22bis (Belgisch Staatsblad, 29/12/2008). Dit artikel waarborgde eerder reeds het recht van elk kind op “de eerbiediging van zijn morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit”, en is nu aangevuld met de bepaling dat kinderen het recht hebben om hun mening te uiten:

“Elk kind heeft het recht zijn mening te uiten in alle aangelegenheden die het aangaan; met die mening wordt rekening gehouden in overeenstemming met zijn leeftijd en zijn onderscheidingsvermogen. Elk kind heeft recht op maatregelen en diensten die zijn ontwikkeling bevorderen. Het belang van het kind is de eerste overweging bij elke beslissing die het kind aangaat.”